

Reviirin vartiointia

Virittäjän päätoimittaja on ystävällisesti antanut kanslianeuvos, apulaisprofessori Väinö Kaukosen arvioinnin teoksestani »Kalevalan sanat ja niiden taustat» nähdäkseen ennen sen julkaisemista. Väinö Kaukonen, ansioitunut eepoksemme kokoonpanon ja Elias Lönnrotin elämäntutkimuksen tutkija, on rajannut Kalevalasta kirjoittamisen omaksi reviirikseen, jota vartioi luonnonomaisin, ankarin menetelmin. Kalevalan säeanalyysinsa hän on tehnyt Lönnrotin käsikirjoitusten, hänen hallussaan olleiden runotoisintojen ja muun konkreettisen aineiston perusteella, ja tähän aineistoonsa hän on niin kiintynyt, että kaikki muista lähteistä Kalevalaa valaiseva tieto on hänen mielestään tarpeetonta, jopa eräissä suhteissa vahingollista. »Kielen historialla ei ole lainkaan sijaa eepoksen runotodellisuudessa. Samoin on kaikkien muidenkin historiaa, folklorea, arkeologiaa, kansatiedettä jne. koskevien esitysten laita runoelman tulokinnan kannalta.» Kalevala on kirjallinen taideluoma, Elias Lönnrotin itsenäinen teos, ilmeisesti aivan niin kuin Helkavirsiä-kokoelmat ovat Eino Leinon runoutta. Siitä syystä muiden kuin kirjallisuudentutkijain ei pidä siihen kajota, koska edellytykset puuttuvat. Tämän kantansa Väinö Kaukonen on sanonut yksiselitteisen täsmällisesti.

Minun lähtökohtani on ollut toinen. Olen laatinut sanakirjan, joka aakkosellisenä hakemistona esittää Kalevalan sanat, niiden eri käyttöyhteydet ja merkitykset, antaa tietoja näiden sanojen alkuperästä,

erityisesti myös Lönnrotin vaikutuksesta sanojen valintaan ja niiden lopulliseen muotoiluun, valaisee eepoksen sanojen esiintymistä alkuperäisissä kansanrunoissa jne. Lukuisista sanoista on näin syntynyt laajahko artikkeli, jollaisen voisi toivoa herättävän ajatuksia ja antavan virikkeitä. Kalevalan taiteellisia ansioita on esitetty, milloin se sanojen kuvauksessa on ollut luontevaa. Teokseni poikkeaa kuitenkin jo lähtökohdiltaan ja tarkoituksestaan Väinö Kaukosen periaatteista, mutta tätä eroa Kaukonen ei kirjoituksessaan ota huomioon. Hän näkee vain yhden ainoan oikeana pitämänsä mahdollisuuden ja koettaa ympätä siihen toisenlaiset ratkaisut niin kuin Prokrustes vuoteeseensa, lyhyitä venyttäen, pitkiä rusementaen.

Sanakirjan muoto helpottaa lukijaa hänen tarvitessaan yksityisiä sanoja koskevia tietoja, mutta yleisten periaatteiden selvittelyssä, sikäli kuin se yleensäkin kuuluu sanakirjan tehtäviin, se tuo omat hankaluutensa. Väinö Kaukosenkin kirjoitukseen on osaksi tästä syystä jäänyt kohtia, jotka vaativat oikaisua ja täsmennystä.

1. Olemme, Väinö Kaukonen ja minä, täysin samaa mieltä Lönnrotin luovasta osuudesta Kalevalan syntyyn. Muunlaiset ounastelut ovat aiheettomia. Nimitystä *Lönnrotin eepos* voidaan käyttää, kun erityisesti tähdennetään Kalevalan luoja henkilöä. Nimitys *kansaneepos* ei ole oikea, koska kansan suussa ei ole koskaan ollut Kalevalan kaltaista runoelmaa vaan ainoastaan eri runoja, joista Lönnrotin oman taiteellisen näkemyksensä perusteella loi kokonaisuuden. Historiallisen

merkityksensä vuoksi Kalevala on Suomen *kansalliseepos*. Eepoksiksi ovat eräät tutkijat sanoneet myös eri runojen muodostamia pienempiä kokonaisuuksia, mihin heillä tietenkin on perustelunsa.

2. Kalevalan ja kansanrunouden välisistä suhteista olemme niin ikään yhtä mieltä. Mikäli eroa on, se on yksinomaan sanonnassa. Elias Lönnrot ei ole merkkimies vain Kalevalan luoja vaan myös kansanrunojemme ensimmäisenä suurkerääjänä. Kalevalan luoja persoonaa ei ole helppo erottaa kansanrunojen ajatusmaailmasta. Turhaa on ollut puhua teokseni yhteydessä kansallis- tai muusta romantiikasta, ja aivan suotta Kaukonen on manannut E. N. Setälän todistajakseen asiassa, jossa ei todistusta tarvita.

3. Sanojen taustan tulkitsemme eri tavalla. Mielestäni viittauksenomainen tieto sanan etymologiasta, sanan erilaiset esiintymät kansanrunoissa ja sitä valaisevat muut tiedot kuuluvat taustaan, vaikka eivät aina Kalevalan tekstin tulkinnan kannalta olisikaan tarpeen. Kaukosella näyttää olevan ahtaampi käsitys.

4. *Muinaisruno* on pelkkänä käsitteenäkin Väinö Kaukoselle taisteluhaaste, mutta haaste taisteluun tuulimyllyjä vastaan. En jaksa uskoa, kuten Kaukosen sanat antavat ymmärtää, että kansanrunous on alkanut ensimmäisestä kansanrunomuistiinpanosta. Jos tähän mennessä esitetyt rekonstruktiot, joihin tutkijat ovat eri teitä päätyneet, eivät tyydytä, voidaan tutkimuksessa aina pyrkiä eteenpäin. Entisaikojen runon käsite pysyy. Muinaisrunoksi on sanottu ennen kristillistä aikaa syntynyttä kalevalanmittaista runoa tai loitsua, ja mielestäni olisi hyvä, jos sana voitaisiin vakiinnuttaa tähän rajalliseen käyttöön. Sana esiintyy kirjallisuudessa myös kalevalanmittaisen runon merkityksessä yleensä.

5. Taiteellisesti korkeatasoista runoutta ei synny ilman runoilijoita. Asiaa ei muu-

ta muuki se, ettei meillä ole tietoja sukupolvesta toiseen suullisena perinteenä säilyneiden runojen, kansanrunojen, luojaista. Lönnrotin ajatus kollektiivisesta työstä, jossa yksi on luonut yhden, toinen toisen osan, kuuluu vanhentuneisiin käsityksiin, joita ei ole ollut syytä erityisesti tähden-tää.

6. Sanakirja ei ole opetusoppi eikä koulujen tuntikäyttöön tarkoitettu oppilaankirja. Se on tiedonlähde. En usko tiedon kirjallisuudenopetuksessakaan, jossa sentään on paljon eläytymisen mahdollisuuksia, estävän ketään nautittavasta oppimisesta. Jos niin olisi, mikä arvo jäisi esim. kirjallisuudentutkijain työlle? Äidinkielenopettajat hallitsevat kyllä työnsä muodot ja niistä yhtenä eläymyksellisen opetuksen. Tiedon hallinta puolestaan antaa opettajan työlle sivistävyyttä.

7. Niihin esimerkkeihin, jotka Väinö Kaukonen on teoksestani poiminut mielestään moitittavina tapauksina, en pitkälti kajoa. Sampo-artikkelissa on tehtäviini kuulunut erilaisten sampo-tulkintojen esittäminen. Väinö Kaukosen runokuvaselitys voisi niihin myös kuulua, kun vain lisäksi muistetaan, että runokuvienkin taustalla on usein reaalisen elämän muotoja. Kana-artikkelissa on todettu, paitsi kanojen pitämisen vanhuus, sanan symboliarvon muuttuminen: Kalevalassa kana on toimeliaan, sävyisän naisen vertauskuva (*kainaloinen kana, sinnepä kana katosi*), mihin tehtävään se ei nykyisellään kelpaa.

Pidän valitettavana, että lähes kahdeksantuhannen sanan joukosta on epähuomiossa jäänyt muutama, tosin aivan harva, vaille omaa hakusanaa. Tämä onkin ainoa täysin asiallinen huomautus Väinö Kaukosen kirjoituksessa. Sen muu merkitys rajoittuu siihen, että hän kirjoituksessaan selvittelee Virittäjän lukijakunnalle omaa Kalevalan-näkemystään.

Aimo Turunen